

مؤسسه انتشارات نگاه

# راه و رسم ترانه

راهنمای کاربردی ترانه سرایی

آرش افشار



**بتهوون**

مرکز موسیقی بتهوون شیراز

## راه و رسم ترانه

راهنمای کاربردی ترانه‌سرایی

آرش افشار

ویراستار: جواد رسولی

صفحه‌آرا: احمد علیپور

چاپ دوم: اردیبهشت ۱۴۰۱ - شمارگان: ۲۰۰ نسخه

چاپ: چاپ‌دونه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۶۷-۱۲۲-۸

قیمت: ۷۲۰۰۰ تومان



مؤسسه انتشارات نگاه

حق چاپ محفوظ است.

دفتر مرکزی: خیابان انقلاب، خیابان شهدای ژاندارمری،

بین خیابان فخر رازی و خیابان دانشگاه، پلاک ۶۳، طبقه ۵

تلفن: ۱۲ - ۶۶۹۷۵۷۱۱، تلفکس: ۶۶۹۷۵۷۰۷

فروشگاه: خیابان کریمخان، بین ایرانشهر و ماهشهر، پلاک ۱۴۰

تماس: ۸۱۴۹۰۱۳۸-۸۱۴۹۰۱۹۵

[negahpub1@gmail.com](mailto:negahpub1@gmail.com)

[www.negahpub.com](http://www.negahpub.com) [@negahpub](https://www.instagram.com/negahpub) [newsnegahpub](https://www.facebook.com/newsnegahpub)

## فهرست

پیشگفتار .....	۷
۱- چرا «راه و رسم ترانه» نوشته شد؟ .....	۷
۲- این کتاب به درد چه کسانی می خورد؟ .....	۱۱
۳- آیا ترانه آموزش پذیر است؟ .....	۱۲
۴- ترانه چه چیزی نیست؟ .....	۱۴

### بخش یکم: چیزهایی که باید بدانیم

فصل نخست: ساختار ترانه .....	۱۹
تعریف ترانه .....	۱۹
ساختگرهای ترانه (Building Blocks) .....	۲۱
ساخت های اصلی .....	۲۵
فصل دوم: ابزارهای ترانه سرایی .....	۵۷
ابزارهای نظم .....	۵۹
۲- قافیه و ردیف .....	۶۹
۳- هماهنگی .....	۷۸
ابزارهای بیان .....	۸۱

۹۷	فصل سوم: انواع ترانه
۹۷	برپایه محتوا
۱۱۱	برپایه سطح زبان
۱۱۸	برپایه زاویه دید
۱۲۶	برپایه کارکرد و ارائه
۱۲۹	برپایه گونه موسیقایی (ژانر)

#### بخش دوم: کارهایی که باید بکنیم

۱۴۳	فصل اول: ایده پردازی
۱۴۳	۱- جست و جوی ایده
۱۴۶	۲- گسترش ایده
۱۵۶	۳- جان بخشی به ایده
۱۵۹	فصل دوم: فرایند نوشتن
۱۵۹	شیوه های پردازش محتوا
۱۶۰	یک مسیر مطمئن
۱۶۸	نوشتن روی ملودی
۱۷۴	قلاب یا همان "آن"!
۱۷۹	فهرست منابع
۱۷۹	کتاب های فارسی
۱۸۰	کتاب های انگلیسی

## فصل نخست: ساختار ترانه

### تعریف ترانه

«ترانه را کلامی» می‌دانیم که «با رعایت موازین موسیقایی» (برپایهٔ موسیقی - همراه موسیقی یا دست‌کم برای همراهی با موسیقی) نوشته می‌شود.

بنابر این دیدگاه، آنچه ترانه را شکل و ماهیت می‌دهد، نه شعر که موسیقی است. در نتیجه برای پرداختن به ساختار ترانه (Song Structure) تمهید قالب‌های شعری و چارچوب‌های ادبی که به فرم‌های موسیقایی (Musical forms) رجوع می‌کنیم. خوش‌بختانه ساخت‌های موسیقی کلام توسط دانش‌ورزان ترانه و موسیقی دنیا، شناسایی و دسته‌بندی شده و در کتاب‌ها و مقالات متعدد مورد بحث و بررسی قرار گرفته و سادست که به صورت اصولی و مدون در دوره‌های دانشگاهی و کارگاهی ترانه‌سرایی (Lyrics Writing) و ترانه‌سازی (Song Writing) تدریس می‌شود. این آموزه‌ها در بحث حاضر بومی‌سازی و با موسیقی ایرانی و کلام فارسی منطبق شده است.

در این مبحث، نخست با ساختگرها یا اجزای تشکیل‌دهندهٔ ترانه آشنا

## فصل نخست: ساختار ترانه

### تعریف ترانه

ما ترانه را "کلامی" می‌دانیم که "با رعایت موازین موسیقایی" (برپایه موسیقی، همراه موسیقی یا دست‌کم برای همراهی با موسیقی) نوشته می‌شود.

بنابر این دیدگاه، آنچه ترانه را شکل و ماهیت می‌دهد، نه شعر که موسیقی است. در نتیجه برای پرداختن به ساختار ترانه (Song Structure) نه به قالب‌های شعری و چارچوب‌های ادبی که به فرم‌های موسیقایی (Musical forms) رجوع می‌کنیم. خوش‌بختانه ساخت‌های موسیقی با کلام، توسط دانش‌ورزان ترانه و موسیقی دنیا، شناسایی و دسته‌بندی شده و در کتاب‌ها و مقالات متعدد مورد بحث و بررسی قرار گرفته و سال‌هاست که به صورت اصولی و مدون در دوره‌های دانشگاهی و کارگاهی ترانه‌سرایی (Lyrics Writing) و ترانه‌سازی (Song Writing) تدریس می‌شود. این آموزه‌ها در بحث حاضر بومی‌سازی و با موسیقی ایرانی و کلام فارسی منطبق شده است.

در این مبحث، نخست با ساختگرها یا اجزای تشکیل‌دهنده ترانه آشنا

بخش یکم: چیزهایی که باید بدانیم - فصل نخست: ساختار ترانه / ۲۱

به همراه داشته باشد؛ همان طور که در فیلم نامه لازم است تصاویری پیشنهادی در متن وجود داشته و ساختار و قواعد سینمایی در آن در نظر گرفته شده باشد تا بتوان نام آن را فیلم نامه گذاشت؛ چه نهایتاً به ساخت فیلم منجر شود یا نشود.

برای روشن تر شدن موضوع مثالی می آوریم: یک چهارپاره شش بندی یا یک مثنوی هشت بیتی تنها یک قطعه شعر است که در آن به هیچ وجه مشخص نشده کدام ساختار ترانه مد نظر است و هریک از این چهارپاره ها یا بیت ها قرار است در کدام "نقش" و به عنوان کدام "ساختگر" ترانه ظاهر شوند و اساساً پیشنهادی ساختاری جهت تبدیل شدن به قطعه ای موسیقایی به همراه ندارد.

اشاره کردیم که یکی از مهم ترین ویژگی ساختگرها کاربرد آنهاست. در واقع ترانه سرا حتی وقتی تنها قرار است روی کاغذ بنویسد باید بداند که در بخش های مختلف ترانه چه اتفاقی می افتد و ماجرای ترانه چگونه پیش می رود. برای درک بهتر این موضوع لازم است با اجزای سازنده ترانه یا همان ساختگرها آشنا شویم.

### ساختگرهای ترانه (Building Blocks)

ترانه را چون سازه ای در نظر بگیریم. این سازه از چه مواد و قطعاتی ساخته شده؟ کنار هم قرار گرفتن کدام اجزا این کُل را شکل داده است؟ در نظر اول مشخص می شود که یک قطعه موسیقی با کلام بخش های مختلفی دارد که برخی کلامی (Lyrical) و برخی موسیقایی (Musical) هستند.

ابتدا با بخش های کلامی آشنا می شویم:

۱- بند (Verse): هر ترانه‌ای دست‌کم یک بند دارد. بند، بخشی اصلی و لازم هر ترانه است. ترانه‌هایی هستند که تنها از یک بند تشکیل شده‌اند (هرچند کم‌تعدادند) اما چیزی کمتر از این قابل تصور نیست. بندهای یک ترانه "ملودی یکسان و کلام متفاوت" دارند و "اطلاعات پایه‌ای"، "طرح کلی" یا "احساسات غالب" ترانه در این بخش شکل می‌گیرد. بندها از نظر شکلی و مفهومی در امتداد یکدیگر قرار می‌گیرند و با پیش بردن قصه یا گسترش مفهوم و احساس ترانه، مخاطب را به دنبال کردن آن ترغیب می‌کنند. در نهایت (بسیاری از مواقع) بند وظیفه "زمینه‌چینی" برای ورود بند ترجیحی (ترجیع بند / برگردان) را برعهده دارد.

۲- ترجیع بند (Chorus): اکثر ترانه‌هایی که می‌شناسیم، یک بند "تکرارشونده" دارند که گاهی دو یا سه بار و حتی بیشتر تکرار می‌شود. ترجیع بند همان بخشی است که با "کلام و ملودی یکسان" در انتهای هر پاره از ترانه می‌شنویم و انتظار داریم که در پایان پاره یا پاره‌های بعدی باز هم بشنویم؛ همان بخشی که قرار است بعد از شنیدن آهنگ، بیشتر از بقیه بخش‌ها در ذهن مخاطبان بماند و یا در کنسرت‌ها همخوانی شود. به طور کلی ترجیع بند، بندی "مستقل" در موسیقی و "نقطه اوج آهنگ" و به لحاظ محتوایی "جایگاه هدف و پیام" قطعه است که "جمع‌بندی و نتیجه‌گیری" ترانه در آن انجام می‌شود.

۳- برگردان (Refrain): گاهی بخش تکراری ترانه، یک "بند" نبوده و بسیار کوتاه است (ممکن است یک جمله و حتی گاهی یک کلمه باشد). بخش‌های تکراری کوتاه‌تر از بند را که از نظر ملودی و محتوا بخشی از بند تلقی می‌شوند "برگردان" می‌گوییم و به عکس ترجیع بند آن را یک بخش مستقل به حساب نمی‌آوریم. برگردان ترانه ممکن است کارکردی نزدیک به





دراه و رسم ترانه، چنان‌که از عنوان فرعی آن پیداست با این هدف نوشته شده است که علاوه بر ارائه‌ی دانستنی‌های لازم برای ترانه‌نویسی، راه و روشی عملی و کاربردی نیز در اختیار ترانه‌سرایان بگذارد تا با دنبال کردن این مسیر به خلق آثاری حرفه‌ای و اثرگذار نزدیک‌تر شوند و به همین علت در دو سرفصل کلی «چیزهایی که باید بدانیم» و «کارهایی که باید بکنیم» تدوین شده است.

در بخش اول تلاش شده آن‌چه به عنوان آموزش آکادمیک ترانه در جهان امروز جریان دارد با ویژگی‌های ترانه‌ی فارسی تطبیق یابد و در این مسیر با تکیه بر ساختار ترانه (به عنوان مهم‌ترین وجه متمایزکننده‌ی آن از شعر) مباحثی طرح شده که در کتاب‌های آموزش ترانه به زبان فارسی کم‌تر مورد توجه قرار گرفته است. در ادامه استفاده از این اطلاعات در فرایند ترانه‌سرای آموزش داده شده و الگوها و شیوه‌های ساخت و پرداخت ترانه از نقطه‌ی شکل‌گیری تا لحظه‌ی انتشار، به صورت راهنمایی گام‌به‌گام در اختیار علاقه‌مندان به ترانه‌سرای و کارورزان ترانه قرار گرفته است.



مؤسسه انتشارات نگاه

ISBN: 978-622-267-122-8



9 786222 671228

[www.negahpub.com](http://www.negahpub.com)

negahpub

طرح جلد: حمیده درویش



مرکز موسیقی بتهوون شیراز